

Justyna Zaremba

Krok po kroku – specyfika realizacji
wspomagania szkoły pracującej
z uczniami o specjalnych
potrzebach edukacyjnych

Tekst: **Justyna Zaremba**

Pracuje w Warszawskim Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń, samorządowej placówce doskonalenia nauczycieli w Warszawie, jako Warszawski Animator Wspomagania. Od 2016 roku realizuje nowe zadania związane ze wspomaganiem szkół i placówek oświatowych w ramach Warszawskiego Modelu Wspomagania. W latach 2014–2015 pracowała jako szkolny organizator rozwoju edukacji w warszawskim projekcie systemowym. Psycholog, trener, realizator programów profilaktycznych. Z edukacją warszawską związana jest od 2003 roku.

Konsultacja merytoryczna:

Anna Płusa

Redakcja i korekta:

Anna Wawryszuk

Projekt okładki:

Barbara Jechalska

Redakcja techniczna i skład:

Anna Wawryszuk

Warszawa 2018

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji

Creative Commons – Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC-BY-NC)

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

tel. 22 345 37 00

www.ore.edu.pl

Spis treści

Wstęp	4
Potrzeby szkoły specjalnej.....	5
Zespół nauczycieli – bezcenny kapitał.....	6
Diagnoza i planowanie	6
Realizacja i wdrażanie	7
Rezultaty wspomagania	8
Podsumowanie	10

Wstęp

„Czy wiecie, jak wyglądają Szczęściarze? Nie? Cóż, wystarczy zajrzeć do naszej Szkoły, by móc przekonać się, ile szczęścia, ile niesamowitej radochy kryje się w jej każdym, choćby najmniejszym kącie.

Dążymy do tego, by w naszej Szkole każdy uczeń miał zapewnione jak najlepsze warunki do harmonijnego, wszechstronnego rozwoju osobowości, umiejętności i postaw, które są niezbędne do samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie, w dalszym etapie nauki oraz kształtują wrażliwość na potrzeby drugiego człowieka”¹.

Takimi słowami wita każdego odwiedzającego [strona internetowa](#) Szkoły Podstawowej Specjalnej nr 177, która mieści się na warszawskiej Ochocie. O sobie samych mówią „szczęściarze” i patrząc, w jaki sposób zarówno nauczyciele, jak i uczniowie i rodzice tworzą społeczność szkolną, trudno tak o nich nie pomyśleć.

W latach 2016–2018 Szkoła Podstawowa Specjalna nr 177 (dawniej Zespół Szkół Specjalnych nr 92) w Warszawie realizowała proces kompleksowego wspomagania w ramach Warszawskiego Modelu Wspomagania (WMW), którego autorem i realizatorem jest samorządowy ośrodek doskonalenia nauczycieli Warszawskie Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń (WCIES). Chciałabym opisać specyfikę realizowania kompleksowego wspomagania skierowanego na rozwój szkoły specjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem zadań tego typu placówki.

Założenia WMW i ogólne zasady realizacji wspomagania opisuję wraz z Pauliną Wawer w innych artykułach opublikowanym przez Ośrodek Rozwoju Edukacji: *Warszawski Model Wspomagania – od projektu do modelu dostosowanego do specyfiki obszaru metropolitalnego. Wnioski i wdrażanie oraz Informacja, decyzja, diagnoza – doświadczenia Warszawskiego Modelu Wspomagania w zakresie skutecznego rozpoczęcia procesu wspomagania*.

W tym artykule chciałabym opisać specyfikę kompleksowego wspomagania w szkole, która, tak jak jej uczniowie, jest szczególna, ma zarówno specjalistyczne, jak i zwykłe potrzeby, a ich realizacja przekłada się na jej dobre funkcjonowanie i rozwój.

Szkoła Podstawowa Specjalna nr 177 wyrosła z powstałej w 1917 roku szkoły podstawowej. Ma pod swoją opieką 92 uczniów z niepełnosprawnością intelektualną, z czego 74 osoby to uczniowie z autyzmem. Duży odsetek uczniów stanowią dzieci niemówiące i z zaburzeniami komunikacji. Ta szkoła to 15 oddziałów klasowych kształcących na dwóch etapach edukacyjnych, a także obecnie sześć oddziałów gimnazjum. Do szkoły uczęszczają uczniowie z Warszawy i z sąsiednich podwarszawskich gmin.

Motto placówki brzmi: „Pomożemy ci rozwinąć skrzydła”.

¹Cytat ze wstępu na stronie internetowej SPS nr 177.

Kadra szkoły to 54 nauczycieli, 18 osób pomocy nauczyciela, 11 osób obsługi i administracji. Wszyscy pracownicy szkoły tworzą jej społeczność terapeutyczno-dydaktyczną. Dyrektorką szkoły od 10 lat jest Elżbieta Nowakowska.

Na przestrzeni lat szkoła stała się największą społecznością uczniów z autyzmem w Warszawie. Dzięki zastosowanej innowacji programowo- organizacyjnej osiągane są tu niezwykle efekty w społeczno-edukacyjnej terapii uczniów z ASD (Autism Spectrum Disorder – zaburzenia ze spektrum autyzmu). Uczniowie odnoszą sukcesy sportowe na zawodach wojewódzkich i ogólnopolskich oraz artystyczne – za sprawą licznych działań aktorsko- wokalnych. Tak wspaniałe efekty są możliwe do osiągnięcia dzięki codziennej, wytrwałej pracy nauczycieli i współpracujących z nimi rodziców.

Specjalne potrzeby edukacyjne uczniów oznaczają również specjalne potrzeby rozwojowe ich opiekunów. W związku z tym nauczyciele ciągle się szkolą, rozwijają swoje umiejętności i podnoszą kompetencje.

Potrzeby szkoły specjalnej

Podczas wigilijnego spotkania w 2015 roku, zorganizowanego przez warszawskie Biuro Edukacji, dyrektor WCIES Arkadiusz Walczak prezentował założenia Warszawskiego Modelu Wspomagania. Dyrektorka Elżbieta Nowakowska zapytała go wprost: „Panie dyrektorze, czy mam szansę dostać takie szkolenia, które odpowiedzą na specjalistyczne potrzeby moich nauczycieli?”. „Tak, model z założenia ma szukać rozwiązań odpowiadających na potrzeby konkretnej placówki” – padła odpowiedź. I tak rozpoczęła się przygoda SPS nr 177 ze wspomaganiem realizowanym w ramach WMW.

Każda szkoła lub przedszkole mają swoje potrzeby rozwojowe i podejmują różne wyzwania. Jednak specyfika pracy nauczycieli w szkole specjalnej ma specyficzny charakter. Pracując na co dzień z dziećmi, które doświadczają świata w szczególny sposób, z rodzicami, którzy każdego dnia walczą o ich lepsze jutro, nie można poprzestać na standardowym doskonaleniu. Nauczyciele nieustannie pracują w przestrzeni terapeutycznej i starają się rozwijać zdolności swoich podopiecznych w radzeniu sobie z codziennym życiem, komunikacją z innymi ludźmi i światem. To nie jest „zwykłe” nauczanie, lecz poszukiwanie optymalnych warunków rozwoju dla każdego z uczniów, który jest niepowtarzalny i wyjątkowy. To jest równocześnie wieloletnia relacja z jego rodzicami, którzy nie szczędzą sił i wysiłku, aby wspierać swoje dziecko. Zdarzają się sytuacje, kiedy trzeba sobie radzić z wybuchami złości u dojrzałych fizycznie nastolatków, którzy nie potrafią panować nad siłą swojego ciała, trudno jest im się skomunikować werbalnie, a całym sobą przeżywają daną chwilę. Bywają też momenty załamania rodziców, rozpaczliwej walki o lepsze funkcjonowanie ich dzieci. W tym wszystkim nauczyciel nie jest tylko wychowawcą i dydaktykiem, jest terapeutą, powiernikiem, towarzyszem, specjalistą, który szuka nowych dróg prowadzących do rozwoju uczniów z ASD i niepełnosprawnością intelektualną.

Biorąc pod uwagę te zmienne, bardzo wąsko sprecyzowane z uwagi na specyfikę funkcjonowania szkoły, wyzwaniem jest również umiejętne dobranie osób szkolących do oczekiwań nauczycieli.

Zespół nauczycieli – bezcenny kapitał

Jako animatorka wiedziałam, że potrzeby placówki będą miały więcej wspólnego z potrzebami specjalistycznej poradni psychologiczno-terapeutycznej niż standardowej szkoły i jej wyzwaniami w obszarze niesienia uczniom pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Już na pierwszym spotkaniu z dyrektorem szkoły dotarło do mnie, że szczególnie muszę wsłuchać się w doświadczenie i wiedzę nauczycieli. Czego potrzebują? Jakie są ich trudności? Jakie mają doświadczenia? Z kim chcą pracować? Z kim na pewno nie, bo już to sprawdzili? Jak to najlepiej zrobić? Dyrektor bardzo dbała o to, aby obciążenia związane z procesem diagnozy i planowania w jak najmniejszym stopniu absorbowały zespół. Podkreślała, że ma wspierać, dojrzały zespół i że potrzebują konkretnej pomocy.

Zespół nauczycieli w SPS nr 177 rozwija swoje kompetencje od lat. Tworzą go wieloletni pracownicy oraz osoby młode, które mają za sobą doskonałe przygotowanie teoretyczne, jednak nie tak bogate doświadczenie.

Myśląc o kompleksowym wspomaganiu, nie sposób pominąć indywidualnych potrzeb poszczególnych nauczycieli, a także potrzeb zespołów, które na co dzień ze sobą współpracują. Praca zespołowa, transfer wiedzy i doświadczeń jest codzienną koniecznością w pracy w szkole specjalnej. Zaangażowanie i nieustępliwość w poszukiwaniu rozwiązań przez młodych nauczycieli musi współgrać oraz uzupełniać się z doświadczeniem i spokojem starszych kolegów i koleżanek.

Z tego powodu zarówno cele, jak i formy wspomagania musiały uwzględniać potrzeby zespołowe. Stwarzać przestrzeń do wymiany myśli, poszukiwania rozwiązań realnych problemów, stymulować współpracę, inspirować.

Diagnoza i planowanie

W procesie diagnozy w pierwszym roku wspomagania za kluczowe zostały uznane cele związane z poszerzaniem współpracy w zespole, rozumieniem trudności uczniów i wzmacnianiem efektywności oddziaływań wobec nich.

Innym celem związanym z rozwojem osobistym nauczycieli było doskonalenie umiejętności radzenia sobie z zachowaniami agresywnymi uczniów, praca nad własną postawą, emocjami, sposobami reagowania na pobudzenie emocjonalne ucznia. Za najbardziej użyteczne narzędzie w tej sferze nauczyciele uznali terapię behawioralną i celem wspomagania było rozwijanie umiejętności zastosowania jej w praktyce szkolnej.

Jako ważny cel wskazano także ciągłe dbanie do atmosfery współpracy z rodzicami uczniów, budowanie wspólnej strategii działań, rozwiązywanie trudnych sytuacji.

Przez cały okres wspomagania ważne było budowanie kultury wzajemnego wsparcia, współpracy w zespole, transferu wiedzy i umiejętności między nauczycielami o różnym stażu pracy i doświadczeniu.

W procesie planowania kluczowym momentem był ten, kiedy dyrektor SPS nr 177 przekazała zespołowi informację, że szkoli się ten, kto chce. Nie było przymusu związanego z uczestnictwem w formach wspomagania. Podziało to na nauczycieli bardziej motywująco niż zniechęcająco. W proces wspomagania włączyła się większość członków rady pedagogicznej. W kolejnym roku szkolnym zaangażowało się więcej osób i zaplanowaliśmy prawie dwa razy więcej godzin wspomagania, a formy wspomagania były bardziej różnorodne.

Realizacja i wdrażanie

Zrealizowane formy wspomagania w pierwszym roku dotyczyły głównie obszarów terapeutycznych i kompetencji miękkich. Należały do nich:

- Warsztaty i konsultacje wdrożeniowe „Rozwijanie umiejętności zastosowania technik behawioralnych w pracy z uczniem o specjalnych potrzebach rozwojowych” Warsztaty trwały od listopada do maja.
- Warsztaty „Umiejętność radzenia sobie z zachowaniami uczniów, praca nad własną postawą i emocjami uczniów”.
- Warsztaty, w których udział wzięła dyrektor szkoły „Umiejętności mediacyjne dyrektora placówki oświatowej”. To 40-godzinne szkolenie przeznaczone było dla dyrektorów placówek, którzy brali udział w WMW.

W pierwszym roku wspomagania zrealizowano 48 godzin różnych form doskonalenia zawodowego.

Natomiast w kolejnym roku wspomagania kontynuowano rozwój w obszarach terapeutycznych, ale dookreślono także inne potrzeby placówki:

- Rozwijanie i wzmacnianie kompetencji nauczycieli związanych z kształtowaniem umiejętności społecznych uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych.
- Wzmocnienie nauczycieli w pracy terapeutycznej z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych na podstawie stosowanej analizy zachowania (SAZ).
- Rozwijanie umiejętności wykorzystania multimediiów i TIK w pracy dydaktycznej.
- Poszerzenie wiedzy z obszaru odpowiedzialności prawnej i etycznej nauczycieli. Zmiany w prawie oświatowym.
- Wdrażanie i monitorowanie nowej podstawy programowej w kształceniu specjalnym.

W związku z takimi potrzebami zaplanowano następujące formy wspomagania:

- Szkolenie i wdrażanie umiejętności „Trening umiejętności społecznych w pracy z uczniem o SPE”.
- Szkolenie i wdrażanie umiejętności „Techniki stosowanej analizy zachowania (SAZ) w pracy z uczniem o SPE”
- Warsztaty i konsultacje „Wykorzystanie multimediów i TIK w pracy z uczniem o SPE”
- Warsztaty i konsultacje „Alternatywne i wspomagające sposoby porozumiewania się AAC”.
- Spotkanie wykładowe „Prawo oświatowe – odpowiedzialność prawna i etyczna nauczyciela. Zmiany w oświacie”.
- Spotkanie z metodykiem m.st. Warszawy „Podstawa programowa w kształceniu specjalnym – uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, umiarkowanym i znacznym”.

W drugim roku wspomagania zrealizowano w sumie 95 godzin form doskonalenia zawodowego, w tym 40 godzin konsultacji wdrożeniowych – superwizji, których czas realizacji był rozłożony od listopada do maja. Całość realizacji procesu wspomagania objęła okres od września do maja.

Z nauczycielami współpracowali zarówno metodycy, jak i wysokiej klasy specjaliści, którzy na co dzień pracują z dziećmi z ASD. Szczególnie ważna i inspirująca okazała się współpraca z organizacją pozarządową – [Fundacją na Rzecz Dzieci z Zaburzeniami Rozwoju i Ich Rodzin „Krok po kroku”](#). Na co dzień prowadzi ona programy terapeutyczne dla dzieci w ramach programów finansowanych przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, a także bezpłatne szkolenia, warsztaty i konsultacje dla rodziców/opiekunów dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu z terenu dzielnicy Ursynów w Warszawie (program jest finansowany ze środków Urzędu Dzielnicy Ursynów m.st. Warszawy).

Rezultaty wspomagania

Efekty wspólnej pracy najlepiej opisują nauczyciele. To, co dla nich było najistotniejsze w realizacji wspomagania, to:

- możliwość korzystania z wiedzy i doświadczenia wysokiej klasy specjalistów,
- odpowiedź na realne potrzeby nauczycieli i placówki,
- dostosowanie czasu szkoleń/wdrożeń do potrzeb placówki,
- elastyczność w zakresie wyboru tematów i form doskonalenia.

Nauczyciele cenili sobie to, że szkolenia i proces wdrażania jest dostosowany do potrzeb szkoły. Dzięki temu tematyka szkoleń jest przydatna i wykorzystywana w procesie uczenia, a wdrożenia są świetnym dopełnieniem wiedzy wyniesionej ze szkoleń i zastosowaniem jej w praktyce. Ekspert po obserwacji pracy nauczyciela z uczniami od razu dawał wskazówki metodyczne i zalecenia. To sprawiło, że jakość pracy wzrosła, a liczba zachowań zakłócających i trudnych u uczniów zmalała.

Za efekty wspólnej pracy i osobiste korzyści nauczyciele uznali m.in.

- przygotowanie toku postępowania dla uczniów lub modyfikacja istniejących po zaleceniach analityka zachowania,
- przygotowanie kontraktu związanego z treningiem jedzenia dla konkretnej osoby,
- zorganizowanie dodatkowych zajęć z treningu umiejętności społecznych dla dziecka przejawiającego szczególnie trudne zachowania według zaleceń analityka zachowania,
- przeformułowanie profilu zajęć grupowych po obserwacji,
- podjęcie inicjatywy stworzenia procedury kryzysowej dla dziecka przejawiającego nasilone zachowania agresywne,
- możliwość podnoszenia kompetencji i kształtowania umiejętności,
- korzystanie z superwizji własnej pracy, co jest modelem optymalnym, najbardziej nowoczesnym i powszechnym w pedagogice specjalnej za granicą, np. w USA, a w Polsce było do tej pory ewenementem,
- korzystanie z bezpłatnych szkoleń dla nauczycieli doskonalących się indywidualnie,
- otwarcie się nauczycieli na superwizję, pracę grupową nad określonym zagadnieniem oraz krytyczną analizę swoich działań w szukaniu rozwiązań zamiast hospitowania czy bezprzedmiotowego krytykanctwa,
- uzupełnianie posiadanych informacji o najnowsze ustalenia nauki, co w przypadku oligofrenopedagogów, tak jak u lekarzy, jest bardzo istotne ze względu na obszar, w którym pracują,
- doskonałą komunikację między wszystkimi uczestnikami procesu oraz zmianę komunikowania swoich potrzeb i spostrzeżeń między nauczycielami.

Natomiast z perspektywy osoby zarządzającej placówką istotnymi efektami wspomagania były:

- dostrzeżenie wspólnego celu terapeutycznego przez nauczycieli uczących w ramach tego samego zespołu klasowego,
- zmniejszenie liczby interwencji psychologa i pedagoga w sytuacji zachowań trudnych – przejęcie inicjatywy rozwiązania problemu przez nauczyciela,
- częstsza zmiana działania nauczycieli z reaktywnego na proaktywne i profilaktyczne,
- lepsza komunikacja i co za tym idzie, współpraca między nauczycielami,
- inaczej rozłożona inicjatywa modyfikacji ustalonych procedur (już nie tylko psycholog jest inicjatorem modyfikacji),
- przeorganizowanie pracy z wybranymi uczniami i adaptacja przestrzeni do potrzeb uczniów.

Rekomendacje ze strony nauczycieli dotyczące realizacji wspomagania w placówce specjalnej prezentują się następująco:

- Wspomaganie należy rozpocząć od diagnozy potrzeb szkoły; dobrym pomysłem było zorganizowanie spotkania rady pedagogicznej, na którym zostały określone potrzeby szkoleniowe.
- W procesie diagnozy ważne jest stworzenie sytuacji, w której nauczyciele mają swobodę wyrażenia swoich potrzeb, nawet jeśli wydają się one dziwne i mało istotne dla pracy.
- Konieczne jest zaproponowanie różnorodnych szkoleń w ramach wspomagania – jeśli chodzi o formę i merytorykę – czyli „dla każdego coś pożytecznego” w codziennej pracy.
- Istotna jest gotowość nauczycieli i terapeutów do obserwacji zajęć w ramach wdrażania i analizy zajęć w celu stworzenia konstruktywnych wniosków i zaleceń.
- Warto zaakceptować fakt, że nie wszyscy nauczyciele chcą, by ich zajęcia były objęte wdrażaniem. Należy to uszanować i pozwolić zmianom „pączkować”.
- Ważna jest możliwość współfinansowania form wspomagania (w tym wypadku przez WCIES), ponieważ szkoły nie byłyby stać na tak zorganizowany i kompleksowy blok szkoleń.

Podsumowanie

Nie jest łatwo pisać artykuły, szczególnie gdy jest dużo pracy i zajęć. Jednak nie wahałam się po rozmowie z panią dyrektorką, kiedy powiedziała do mnie:

„Pani Justyno, trzeba napisać ten artykuł. Niech inne szkoły specjalne korzystają ze wsparcia w ramach wspomagania, niech układają je w odpowiedni i właściwy dla siebie sposób. To się da zrobić i warto!”

Nauczyciele, uczniowie i ich rodzice z SPS nr 177 na co dzień borykają się z wieloma trudnościami życiowymi, jednak wystarczy zerknąć na zdjęcia ze szkolnej galerii, żeby poczuć, ile w nich twórczej pasji i wzajemnej akceptacji.

Radząc sobie z wyzwaniami dnia codziennego Szczęściarze z ulicy Szczęśliwickiej na warszawskiej Ochocie dalej nas zarażają swoją radością życia.